

فهم معماران از سلیقه شهروندان در طراحی نمای بناهای مسکونی با تأکید بر «نظریه تمایز بوردیو»^۱

هدیه عادلی*، بهروز منصوری**، رضا افهمی***

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۳/۱۴

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۶/۲۰

چکیده

قشربندی‌های اجتماعی باعث به وجود آمدن تفاوت‌های پیچیده‌ای در میان اقشار جامعه می‌شود که ما به تبعیت از پیر بوردیو «تمایز» می‌گوییم. در نتیجه‌ی این تمایزها نماهای مختلفی در بناهای مسکونی طراحی می‌شود که سیمای شهر را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. تنوع سلیقه‌ها در طراحی بناهای مسکونی از سوی شهروندان موجب ایجاد ناهمگونی در سیمای شهری شده و گونه‌ای از عدم یکپارچگی و پیوستگی در مفاهیم مرتبط با معماری در حوزه نماهای شهری را به وجود آورده است. این پژوهش به تبیین فهم معماران در مواجهه با سلیقه شهروندان در طراحی نمای بناهای مسکونی بر اساس نظریه تمایز بوردیو می‌پردازد. روش تحقیق این پژوهش از حیث هدف، کاربردی، از نوع کیفی و به لحاظ «قصد» از پژوهش، «تفسیری» است و سعی دارد به این پرسش‌ها پاسخ دهد که «چه عواملی بر شکل دادن سلیقه کارفرما و مصرف‌کننده در تولید و مصرف نمادین مسکن شهر تهران در بازه زمانی ۱۳۸۴-۱۳۹۸ تأثیرگذار بوده‌اند؟ و فهم معماران در مواجهه با سلايق مصرف‌کننده و کارفرما در طراحی بناهای مسکونی در بازه زمانی ۱۳۸۴-۱۳۹۸ چگونه بوده است؟» در تبیین متغیرهای پژوهش، سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی افراد متغیر مستقل و الگوی مصرف معمار را متغیر وابسته تعریف شده است. در این پژوهش با استفاده از مصاحبه با متخصصین، شاخص‌ها و متغیرهای مؤثر بر تبیین نقش معماران در مواجهه با سلیقه شهروندان تهران در مورد معماری مسکونی از متن مصاحبه‌های صورت گرفته استخراج گردید، بنابراین «منطق» پژوهش «استقرائی» بوده و روش تحلیل داده‌ها نیز شامل کدگذاری باز و کدگذاری محوری است. این پژوهش نشان می‌دهد که دیدگاه اغلب معماران ایرانی در مورد مفهوم «سلیقه شهروندان در مورد بناهای مسکونی» را می‌توان در چهار صورت «سازه ساختمان»، «سازگاری نما با اقلیم»، «سازگاری نما با عملکرد بنا» و «زیبایی بصری نما» دسته‌بندی نمود که این الگوی مصرف متأثر از دو دسته‌ی کلی «سرمایه اقتصادی» و «سرمایه فرهنگی» است.

واژگان کلیدی

سلیقه، نما، بناهای مسکونی، نظریه تمایز بوردیو

* مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتري نگارنده اول با موضوع «تبیین نقش معماران در مواجهه با سلیقه شهروندان تهران در مورد معماری مسکونی بر اساس نظریه تمایز بوردیو (مطالعه موردی نماهای ساختمان‌های مسکونی بین سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۹۸)» راهنمایی نگارنده دوم و مشاوره نگارنده سوم در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز در حال انجام است

hedieh.adeli@yahoo.com

Beh.Mansouri@iautb.ac.ir

Afhami@modares.ac.ir

۱- گروه معماری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲- گروه معماری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

۳- گروه پژوهش هنر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

مقدمه

یکپارچگی بصری و ساختاری مجموعه ساختمان‌ها، خیابان‌ها و مکان‌های مرتبط است که محیط شهری را می‌سازد که همگی در شکل‌گیری هویت شهری نقش تأثیرگذاری دارند. به همین منظور بیشترین عنصر شکل‌دهنده‌ی هویت شهری، نمای بیرونی و جلوه‌ی بصری ساختمان‌ها است؛ که از مهم‌ترین عناصر زیبایی‌شناختی معماری به شمار می‌رود، اما از آنجایی که نیاز به مسکن یکی از نیازهای اولیه هر فردی است به همین منظور چگالی ساختمان‌های مسکونی بیشتر از سایر کاربری‌های دیگر است (آتشین‌صدف و خیری، ۱۳۹۶: ۳۷). لذا به نظر می‌رسد، بحث خطیر هویت شهری که در بالاترین سطح، متأثر از نمای ساختمانی است؛ بیشتر تحت تأثیر ساختمان مسکونی قرار گرفته که مستقیماً با ماهیت هنری معماری آن نیز در ارتباط است و لاجرم بیانگر سبک، کیفیت و فرهنگ زندگی فردی و جمعی است و در نگرشی کلانتر یکی از مهم‌ترین عناصر هویت‌ساز هر جامعه‌ای محسوب می‌شود. (ایوبی و همکاران، ۱۳۹۳: ۹).

اما باید گفت که در دهه‌های اخیر، مردم تهران ۱۳۸۴-۱۳۹۸ به معماری و نماهای نئوکلاسیک در طراحی داخلی و کالبد مجتمع‌های مسکونی گرایش پیدا کرده و استفاده از این سبک به صورت روزافزون در حال افزایش می‌باشد (پورجعفر و علوی بالمعنی، ۱۳۹۱: ۱۷). این تغییر سلیقه و گرایش به مدهای متمدن موجب وجود تنوع، ناهمگونی در نماهای شهری در انواع رویکردهای سبکی، نوعی بی‌هویتی در مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی معماری و گونه‌ای از عدم یکپارچگی و پیوستگی در مفاهیم مرتبط با معماری در حوزه نماهای شهری (خوانایی، نمایانی، ادراک ذهنی، تداوم و زیبایی‌شناختی بصری) را به وجود آورده است. (تراب‌زاده، ۱۳۹۴: ۸)

از سوی دیگر تمایزات اجتماعی ناشی از عدم تجانس در سرمایه‌ی فرهنگی که الگوهای مصرف متفاوتی را به وجود آورده، در کنار مدیریت شهری نابسامان و آشفته، در مجموع باعث شده است که سیمای شهری ظاهری آشفته و نابسامان داشته باشد (تبغ‌نورد، ۱۳۹۴: ۴۷)؛ که نتیجه‌ی این آشفته‌گی و نابسامانی در حوزه‌ی سیمای شهری، اضمحلال هویت شهری است؛ هویتی که در همه‌ی کشورهای متمدن و توسعه‌یافته برای حفظ آن تلاش‌های بی‌شماری می‌شود؛ دغدغه و محرک اصلی این پژوهش است که اختصاصاً به حوزه‌ی معماری و نمای بیرونی ساختمان‌های مسکونی ارتباط می‌یابد (جلودار و جهانبخش، ۱۳۹۵: ۱۸)؛ تا با جستجو در منابع و بررسی نقش معماران در مواجهه با سلیقه شهروندان تهران در ارتباط با طراحی نماهای مسکونی این شهر، این مهم را از زاویه نظریه تمایز «پی‌یر بوردیو» جامعه‌شناس مشهور فرانسوی مورد کنکاش قرار دهد (بوردیو، ۱۳۹۵) تا از نقطه‌نظر یک ساختارگرا به شیوه‌هایی توجه نماید که فعالیت‌های روزمره عاملین را تا حدود زیادی تحت تأثیر تاریخ زندگی و ساخت عینی جهان اجتماعی قرار می‌دهد و این اعمال بدون این‌که تحت تأثیر هدف‌مندی‌های آن باشد ساخت سلسله مراتبی نابرابر را حفظ می‌کند. از همین رو سؤالات اصلی پژوهش این است که چه عواملی بر شکل دادن سلیقه کارفرما و مصرف‌کننده در تولید و مصرف نمادین مسکن شهر تهران در بازه زمانی ۱۳۸۴-۱۳۹۸ تأثیرگذار بوده‌اند؟ و فهم معماران در مواجهه با سلايق مصرف‌کننده و کارفرما در طراحی نماهای مسکونی در بازه زمانی ۱۳۸۴-۱۳۹۸ چگونه بوده است؟

روش انجام پژوهش

این پژوهش از حیث هدف، کاربردی و از نوع کیفی است. در این پژوهش با استفاده از مصاحبه با متخصصین ابتدا تعاریف سلیقه به آن‌ها بازگو شده و سپس شاخص‌ها و متغیرهای مؤثر بر تبیین نقش معماران در مواجهه با سلیقه شهروندان تهران در مورد معماری مسکونی از متن مصاحبه‌های صورت گرفته استخراج گردید. دلایل علمی و حرفه‌ای انتخاب این افراد به دسته‌های زیر تقسیم می‌شود.

۱. دارای سابقه آکادمیک و دانش مربوطه در خصوص مطالعه نماهای شهر تهران باشند.
  ۲. دارای سابقه مدیریتی در خصوص اجرای نماهای بناهای مسکونی باشند.
  ۳. فعالیت‌های پژوهشی، دوره‌های آموزشی و فعالیت‌های جانبی داشته باشند.
- در این مرحله از روش «کدگذاری باز» استفاده شد. این مرحله از روش نظریه داده بنیاد، بلافاصله بعد از اولین مصاحبه انجام می‌شود. مراحل کدگذاری باز عبارت است از:

- کدگذاری توصیفی
- کدگذاری تفسیری

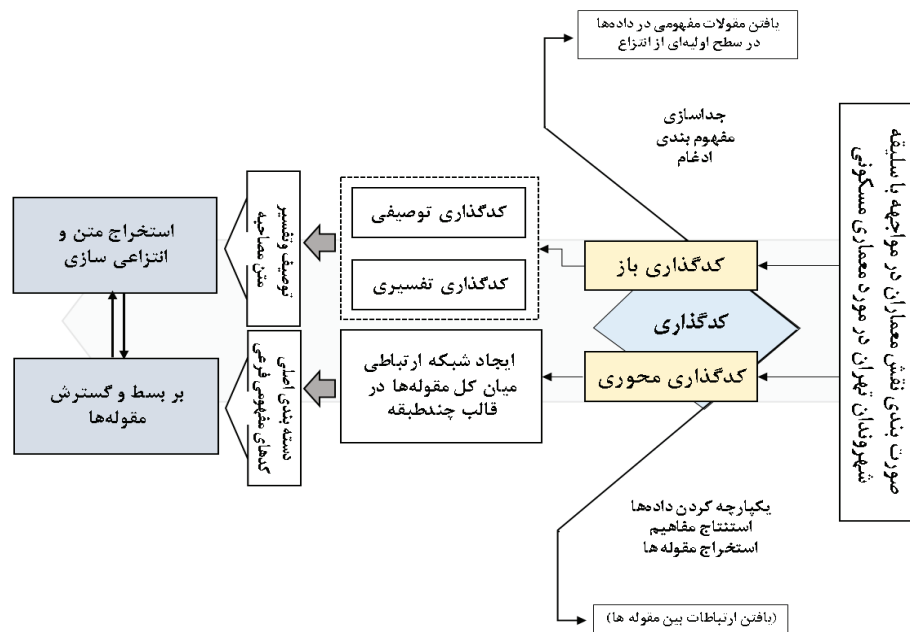
کدگذاری توصیفی: در این مرحله، هدف شناسایی قسمت‌هایی از داده‌های پیاپیاده شده است که می‌توانند در پرداختن به سؤال پژوهش مفید باشند. در کدگذاری توصیفی بر تلاش برای «توصیف» چیزهایی که در گفته‌های مشارکت‌کننده حائز اهمیت است و نه «تفسیر» معنای آن‌ها تأکید می‌شوند. در رساله حاضر، پس از انجام مصاحبه، متن مصاحبه به‌طور کامل در نرم‌افزار Atlasti پیاده شد. نحوه کار با این نرم‌افزار به این

صورت بود که ابتدا در مرحله کدگذاری توصیفی، متن مصاحبه در جستجوی مضامین مرتبط با سؤالات تحقیق، به صورت دقیق و کلمه به کلمه مطالعه شد و در هر نقطه از مصاحبه که مضمونی یافت می شد آن قطعه از مصاحبه انتخاب شده و یک مضمون توصیفی به آن نسبت داده می شد. در ادامه نیز مصاحبه های بعدی مورد کدگذاری توصیفی قرار گرفتند (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۸۳).

کدگذاری تفسیری: سپس در این مرحله تلاش شد تا فراتر از «توصیف» گفته های مصاحبه شوند عمل کرده و بر تفسیر معانی آن ها تمرکز شود، در نتیجه از کدگذاری تفسیری استفاده شد. این کار عمدتاً با ترکیب کدهای توصیفی ای که به نظر می رسد یک معنای واحد را در خود دارند، انجام شد. در پژوهش حاضر در مرحله کدگذاری تفسیری، کدهای توصیفی تولید شده در مرحله قبل از طریق تفسیر معانی کدهای توصیفی و طی مقایسه مستمر چندباره آن ها، در یکدیگر ادغام یا در ذیل یکدیگر قرار گرفتند و بدین ترتیب کدهای توصیفی خوشه بندی شده، خوشه ها برای پاسخگویی به سؤال پژوهش می باشند (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۸۳).

کدگذاری محوری: در این تحقیق کدگذاری محوری بر اساس استفاده از الگوی پارادایم صورت گرفته است؛ بنابراین دسته بندی های فرعی با دسته بندی اصلی مطابق با الگوی پارادایم مرتبط می شوند و هدف اصلی این است که محقق را قادر سازد تا به صورت نظام مند در مورد داده ها و مرتبط کردن آن ها تفکر کند. دسته بندی اصلی (مانند ایده یا رویداد محوری) به عنوان پدیده تعریف می شود و سایر دسته بندی ها با این دسته بندی اصلی مرتبط می شوند. اساس این فرآیند، ارتباط دهی در کدگذاری محوری بر بسط و گسترش مقوله ها است؛ بنابراین، از فرآیندهای کدگذاری روش داده بنیاد موارد زیر به دست می آید:

ساخت مقولات اصلی با توجه به مقولات فرعی و ایجاد ارتباط میان آن ها؛ ایجاد شبکه ارتباطی میان کل مقوله ها در قالب چندطبقه: همه مقوله ها (از جمله فرعی و اصلی) در قالب «کدگذاری محوری» درباره یک مقوله محوری سامان می یابند (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۸۳).

نمودار ۱: فرایند روش تحقیق (مأخذ: نگارندگان)

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

نما: یکی از مهم ترین اجزاء هر فضای شهری و به تبع آن منظر شهری، بدنه های فضا است. بدنه ها عناصر عمودی محدودکننده فضا بوده که از سطوح عمود بر هم و رؤیت پذیر احجام ساختمانی تشکیل می شوند (شه بازی و همکاران، ۱۳۹۹) و تصویر سه بعدی به ما ارائه می دهد (ابراهیمی میلانی، ۱۳۹۴). درواقع به کلیه سطوح قابل رؤیت ساختمان ها در اطراف یک فضای شهری بدنه گفته می شود. هر بدنه به نوبه خود کلتی است متشکل از:

- الف- احجام سخت (مصنوع یا ساختمان ها)
- ب- احجام نرم (عناصر طبیعی یا گیاهان)

در طراحی شهری کلیه سطوح یا احجام تشکیل دهنده محدوده فضا، به عنوان بدنه های شهری دیده می شوند. نما، در لغتنامه دهخدا صورت ظاهری هر چیزی، آنچه در معرض دید و برابر چشم است، منظر خارجی بنا و عمارت، فن روسازی ساختمان و ساخت نمای عمارت تعریف شده است (دهخدا، ۱۳۳۴).

تعریف نما را در سه مقطع دسته بندی شده است:

الف- توجه به ظاهر ساختمان به عنوان آنچه دیده می شود. (منظر) (Bagheri et al., 2020: 7)

ب- توجه به نحوه ادراک بصری انسان به عنوان عاملی که می بیند. (نظر)

ج- توجه به اینکه نمای ساختمان نشان و مظهر چیست؟ (مظهر) (اکبری، ۱۳۹۶)

نما بخشی از ساختمان است که به گونه ای با زمین در ارتباط است و به طریقی با آسمان درگیر و خطوط زمین و آسمان بنا را تشکیل می دهد. (خاک زند و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۹). معمار معروف ویلیام لیبابی^۱ معتقد بود طراحی چهره عمومی بناها مسئله ای است مرتبط با حقوق شهروندی و می گوید: «نمایش بد را می توان نگاه نکرد، کتاب بد را می توان مطالعه نکرد، اما تنها کوری و یا بی حسی اجزاء قوه بصره می تواند ما را از ساختمان های واقع در خیابان حفاظت نماید» (بخشی، ۱۳۹۵: ۴۳).

سلیقه در معماری: واژه سلیقه در فرهنگ لغت فارسی معادل «پسند»، «طبع»، «سرشت» و به معنای «ذوق» برای «انتخاب کردن یا ترجیح دادن چیزی از میان سایر چیزها» می باشد. در فرهنگ لغت انگلیسی کمبریج، سلیقه به معنای «توانایی فرد برای قضاوت و تشخیص خوب و مناسب بودن چیزی» تعریف شده است. اگر آغازی را بتوان برای شکل گیری در نظر گرفت «حس» می باشد که به مثابه «قوه قضاوت» عمل می نماید (خاتمی و بوجاری، ۱۳۹۹: ۱۰۲). در قرن هجدهم میلادی واژه «استتیک» در حوزه زیبایی شناسی قرار گرفته و با «میل داشتن» و «لذت بخشیدن» همراه شد. هنگامی که نسبت حسی با زیبایی شناسی به شناخت و تولید آثار معماری راه یافت، باعث پیوند عمیقی میان این عرصه ها گردید. (ایمانی و ظفرمندی، ۱۳۹۶: ۳۴). در مجموع سلیقه را می توان بدین صورت تعریف نمود: «سلیقه عبارت است از وانمود کردن برازندگی و آراستگی؛ با نگاه به رفتار و چهره فرد پرهیزکار می توان به سلیقه او پی برد.» (عیوضی و دیگران، ۱۳۹۵: ۵۵)

سلیقه هر انسان تابع عوامل مختلفی از جمله تربیت خانوادگی، دوستان و هم نشینان، فرهنگ عمومی جامعه و در یک نگاه کلی، محیط پیرامونی او می باشد. سلیقه به صورت مطلق وجود نداشته و در فرآیندی رفت و برگشتی با محیط جامعه در هم می آمیزد (سجودی و نعمت گرگانی، ۱۳۹۶: ۴۹). در معماری به موضوع سلیقه فراتر از لذت بردن یا رضایت داشتن نگریسته می شود؛ زیرا عوامل مختلفی در آن تأثیر دارند که با عواملی نظیر اخلاق، باورهای دینی - مذهبی و نگاه اجتماعی و سیاسی در هم می آمیزند. (Scruten, 2006: 13)

بازتاب سلیقه در معماری معاصر ایران: حکایت معماری این سرزمین، حکایت شیوه مواجهه دو فرهنگ ایرانی و شرقی و فرهنگ مغرب زمین و حکایت اندیشه هایی می باشد که به سیاحت غرب رفته، گاه آن را چشم و گوش بسته پذیرفته و گاه به گونه ای جزم اندیشانه به مقابله با آن برمی خیزند؛ گاه نیز در میان این دو سر طیف به دنبال آشتی دادن برمی آیند؛ آن آشتی که جای تأمل دارد. (افشاری نادری، ۱۳۹۳: ۱۸) در این میان معماران نسل اول همگی تحصیلات دانشگاهی داشته و عمدتاً به چهار دسته تقسیم بندی می شدند:

۱) معماران خارجی

۲) معماران ایرانی دانش آموخته در غرب

۳) فارغ التحصیلان دانشکده هنرهای زیبا و دانشکده های خارج در دهه های ۲۰ و ۳۰ شمسی

۴) معماران ایرانی تحصیل کرده در ایتالیا (Attia et al., 2020: 3357)

اما از اواخر دهه ۳۰ شمسی، معماران جوان تر پژوهش یافته در ایران، به بازار کار وارد شده و از سوی دیگر افزایش جمعیت، رشد تصاعدی تقاضا را در معماری به ویژه در حوزه مسکن در پی داشت و معماران کم کم تن به خواسته های مشتریان می دادند (سجودی و نعمت گرگانی، ۱۳۹۶: ۴۹). افزایش روند ساخت و ساز در دهه های ۴۰ و ۵۰ و ورود گسترده بخش خصوصی بدون تخصص به حوزه معماری، باعث رشد نوعی از ساخت و ساز موسوم به «سازبفروش» گردید که متأسفانه این سبک با همه مشکلات شناخته شده در درون خود، به همان دلیلی که به وجود آمد تا به امروز ادامه یافت (Calleri et al, 2018: 79) و حوزه نفوذ و گسترش این گونه از معماری در سال های پس از انقلاب سیر صعودی یافت. ورود معماران جدید یا نسل سوم معماران نیز نتوانست تأثیر چندانی بر این روند داشته باشد و در عمل بدنه اصلی فعالیت های ساختمانی در کشورمان را در دست گروه های غیر تخصصی و فاقد صلاحیت قرار گرفت. (پیربابایی و سلطان زاده، ۱۳۹۴: ۸۰)

سازوکار پاسخ به چنین تفکری پدیده ای به نام مد را به وجود می آورد و این همان چیزی است که نظریه پردازانی چون «زیمل^۲»، «الیاس^۳»، «پاکارد^۴» و «بورديو^۵» از آن با عنوان «مدطبقاتی» یاد می کنند و مبتنی بر این پیش فرض است که اعضای طبق اجتماعی خاص، بر اساس

ویژگی‌های خاص اجتماعی، اقتصادی و جایگاهی که در جامعه از خود سراغ دارند، کالاهایی را به تسخیر خود درآورده و خود را با آن باز می‌شناسانند (Esmaili et al., 2019: 71). «وبلن» رواج سلاقی و هنجارهای طبقه ثروتمند را در همه طبقات اجتماعی تشریح می‌کند. به زعم او: از حیث آبرومندی، طبقه تن‌آسا در رأس ساختار اجتماعی قرار دارد (Veblen, 1961: 63). «دبور»^۷ بر این عقیده است: «جامعه‌ای که بر صنعت مدرن متکی است، نمایشی بودنش اتفاقی یا سطحی نیست، چنین جامعه‌ای از بنیاد نمایش‌گراست؛ نمایش هیچ مقصود دیگری جز خودش ندارد.» (اکبری، ۱۳۹۶: ۱)

جدول ۱: تأثیر دگرگونی‌های فرهنگی معاصر ایران بر دگرگونی‌های معماری ایران (مأخذ: معظمی و حجت، ۱۳۹۶)

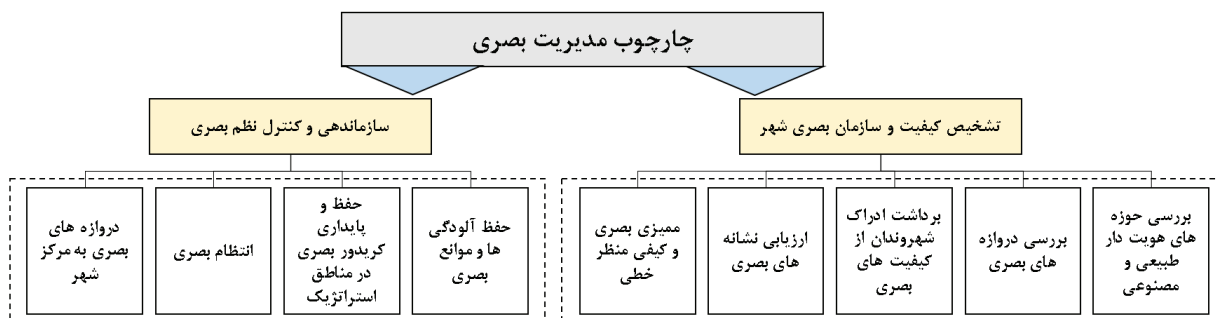
حوزه‌های کلان تأثیرپذیری	نمودهای تأثیرپذیری
دگرگونی بنیان‌های اندیشه‌ای	• به فراموشی سپردن و تخریب وسیع آنچه به گذشته مرتبط باشد.
	• سرکشی حقیرترین باورها و پندارها در برابر اصل‌ترین آن‌ها
	• سرگردانی و نوسان جامعه ایرانی در میان دو قطب سنت و نوآوری
	• تولید فرهنگ‌های شهری در تقابل با یکدیگر و در تعامل با فرهنگ‌های روستایی
	• تمایل قشر متوسط برای تقلید
تعامل با الگوها و نسخه‌های دنیای غرب	• تولید نمونه‌های شاخص معماری در شرایط گلخانه‌ای اندیشه
	• جهانی‌شدن تمامی مسائل مربوط به شهر و معماری
	• سنجش همه‌چیز با غرب (خوب یا بد)
	• از دست دادن پیوند معماری با گذشته‌اش و پیروی از سبک‌ها و گرایش‌های جهانی
	• رواج یافتن و بنیاد نهادن معماری وارداتی، بردن توجه به گنجایش فرهنگی کشورمان
تحولات چهره و لحن معماری	• مطرح‌شدن معماری از مفهوم کالا و نه مکان زندگی و شهر در حکم انبار کالا و نه بستر مدنیت
	• تبدیل معماری ایرانی به‌عنوان یک هویت واحد به معماری‌ها در ایران یا به عبارتی «هویت کثیر»
	• خاور کوتاه‌مدت و افول سریع محله‌ها و چهره‌های گوناگون معماری
	• اعمال سلیقه‌های شخصی معمار و یا پیروی وی از خواست و سلیقه کارفرما
	• خردگرایی و تلاش برای خلق اثری متفاوت با اطراف
تقابل و تعامل اندیشه‌ای حاکمیت و مردم	• رؤیاپردازی حاکم بر جامعه، از آن حاکمیت و مردم همواره دنباله‌رو (تا دهه ۴۰)
	• پویاسازی تک‌تک افراد در تقابل و تعارض با رویای حاکمیت (از دهه ۴۰ به بعد)
	• عدم تطابق پیش‌بینی‌های فرهنگی در برنامه‌ریزی‌ها با آنچه در طول برنامه اتفاق می‌افتد.
	• تبلیغ فرهنگ مورد قبول حاکمیت توسط کانون‌های تولید اندیشه و فرهنگ

دیدگاه معماران در طراحی نمای ساختمان: نمای ساختمان بخشی مهم از منظر خرد بوده که تأثیر زیادی بر ادراک زیبایی‌شناسانه افراد نسبت به محیط شهری پیرامون آن‌ها دارد؛ به همین سبب توجه پایه‌ای به آن در فرآیند طراحی و تولید یک اثر معماری لازم است. درواقع می‌توان گفت، هر یک از این آثار حاصل تفکر معماران و طراحانی با الگوهای ذهنی متفاوت بوده که ماحصل آن شکل‌گیری سیمای بصری و هویت شهر می‌باشد. (جم و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۴۱). عقیده معمار در رابطه با مؤلفه‌های طراحی نما از بعد زیبایی‌شناسی، حاکی از الگوهای ذهنی معمار و نقش وظایف وی در راستای هویت بخشیدن به سیمای شهری می‌باشد. این الگوی ذهنی - نظری بر اصولی آشکار و آگاهانه که در ذهن معمار سامان یافته، در قالب طرح نهایی به مرحله ظهور می‌رسد و به امری واقعی تبدیل شده و زبان ابزار یک معمار را شکل می‌دهد (مستقیمی، ۱۳۹۱: ۵۱).

اعمال نقش یا سلیقه شهروندان در طراحی نما: اعمال سلیقه در نمای ساختمان‌های امروز، معنایی ندارد؛ اما درعین‌حال طراح و بسازو بفروشان و پیمانکاران باید جوابگوی مد روز و سلیقه رایج در بازار و موردنظر شهروندان به‌عنوان مشتری باشند؛ درواقع شرایط حاکم بر بازار مسکن معماران را ملزم به جلب رضایت کارفرمایان و دور نماندن از بازار رقابتی مسکن نموده و آنان را وادار به هنرنمایی و خلاقیت در طراحی نمای ساختمان‌ها می‌نماید (سجودی و نعمت گرگانی، ۱۳۹۶: ۴۹). بدین ترتیب مالکین و بسازبفروش‌ها در پی شاخص نمودن ساختمان‌های خود و جلب رضایت مشتریان بوده و مشتریان نیز به دنبال واحدهای مسکونی می‌باشند که علاوه بر سازگاری با وضعیت اقتصادی و مالی آنان، شخصیت آنان را نمایش دهد. (شیدانه مرید و صارمی، ۱۳۹۴: ۶)

پیامدهای اعمال سلیقه کاربران در طراحی‌ها: با خیزش ناگهانی و سریع اخیر در راستای حفظ منابع مردم با رویکرد حفظ و ارتقاء کیفیت مناظر عمومی، ارزیابی منظر به خواسته‌های عمومی مردم مرتبط گردید. جذابیت بصری درنهایت محصول مجموع نظرات افراد ناظر مرتبط با منظر خاص است. ارزش و کیفیت بصری یک منظر با توجه به سلايق کاربران، از کل منظر رتبه‌بندی می‌گردد (ترابزاده، ۱۳۹۴: ۸)، البته باید به این نکته توجه کرد که شخصیت ناظر و موقعیت وی نظیر طول مدت مشاهده، شرایط اجتماعی، اقتصادی ناظر، نوع ویژگی‌های فیزیکی منظر، پویایی و پیچیدگی مؤلفه‌های منظر، قادرند مشاهدات وی را تحت تأثیر قرار دهند. در همین خصوص «ادوارد تی هال»^۸ و «جیمز استوارت»^۹ در خصوص روایی عکس‌ها تردید داشته و به دو نکته توجه دارند (سجودی و نعمت‌گرگانی، ۱۳۹۶: ۴۹):

۱. ارزیابی‌های ناشی از تفاوت‌های بین محل و زمینه موجود در عکس
۲. فرد ارزیاب- به‌جای میانگین گروه- واحد مناسب‌تری برای تحلیل آزمون‌های روایی ارزیابی است.

نمودار ۲: چارچوب راهبردی مدیریت بصری (ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹)

در منظر و محیط شهری که انسان جزئی از منظر محسوب می‌شود، ناظر با تمام شرایط خود در درک هویت و زیبایی دخیل می‌باشد. (واعظی، ۱۳۹۱: ۵۸)

وجه تمایز بوردیو با دیگر نظریه‌پردازان: بدون شک یکی از بزرگ‌ترین جامعه‌شناسان پسااستخراج‌گرای قرن بیستم «پیر بوردیو»^{۱۰} فرانسوی است که تأثیر و نفوذ فکری قابل‌ملاحظه‌ای بر چهره‌های روشن‌فکر و دانشگاهی در حوزه‌های گوناگون علوم اجتماعی داشته است. گستره و عمق آثار وی و حتی آمار آن‌ها باعث شده است که این آثار از پرثمرترین مجموعه‌های نظری و پژوهشی دانش جامعه‌شناسی به حساب آیند. وی در زمینه‌های متفاوت زندگی اجتماعی و واقعیت‌های پیرامون خود به اظهارنظر پرداخته و حوزه‌های گوناگون اجتماعی را میدان آزمایش مفاهیم و اندیشه‌های خود قرار داده است. (Hollander & Anderson, 2020). بوردیو جامعه‌شناسی است که بر بسیاری از رشته‌های علمی دیگر تأثیرگذار بوده، زیرا مرزهای علمی را نادیده گرفته و پژوهش‌های متنوعی در زمینه‌هایی مختلف انجام داده است. (شریعتی و وطن‌خواه، ۱۳۹۲: ۲۴۲) وی در پژوهش‌های خود از «روش تلفیقی» استفاده کرده و با نگاه میان‌رشته‌ای به حوزه‌های متفاوت دانش، از تاریخ و فلسفه و ادبیات گرفته تا جامعه‌شناسی و انسان‌شناسی و علوم سیاسی، همه را موردتوجه قرار داده است. پیر بوردیو «یکی از بزرگ‌ترین جامعه‌شناسان قرن بیستم است که درصدد برآمد نظریه جامعه‌شناختی جامع و نوینی را پی‌ریزی کند. (Yammiyavar & Roy, 2019). وی در این مسیر با خلق برخی مفاهیم کلیدی مرتبط با هم، کوشید آن‌ها را با واقعیات تطبیق دهد و به شیوه‌ای دیالکتیکی از پارادوکس‌های موجود در جامعه‌شناسی، مانند عینیت‌گرایی/ذهنیت‌گرایی، ساخت/عامل، و خرد/کلان که به هم وابسته و درعین‌حال بسیار هم گمراه‌کننده‌اند، فراتر رود و به جایگزینی (آلترناتیوی) برای این مسائل آشتی‌ناپذیر دست یابد. یکی از مهم‌ترین مفاهیمی که بوردیو به تفصیل مورد مطالعه قرار داده است، موضوع سلیقه و ذائقه افراد است. وی، ذوق و سلیقه یکی از مهم‌ترین یکی از مهم‌ترین غنائم و اقلامی به شمار می‌آید. به همین دلیل وی بیشتر از عبارت «ایدئولوژی سلیقه» استفاده نموده است (سجودی و نعمت‌گرگانی، ۱۳۹۶: ۴۷)

نظریه تمایز بوردیو در خصوص سلیقه: بوردیو در کتاب «تمایز»، طبقه اجتماعی را شامل افرادی می‌داند که نه فقط از لحاظ اقتصادی از جمله درآمد و دارایی بلکه از نظر سرمایه فرهنگی، سرمایه اجتماعی، ذائقه و سبک زندگی وضعیت مشابهی دارند (Yammiyavar & Roy, 2019). بوردیو در این کتاب، به تحلیل انتخاب‌های سبک زندگی پرداخته و آن را از این‌جهت بااهمیت دانسته است زیرا تمایزات اجتماعی امروزی را می‌توان از رهگذر صور فرهنگی بیان کرد (Barati & Kakavand, 2013). می‌توان دید که سبک و سیاق استفاده از کالاها به‌ویژه آن دسته از کالاها که ممتاز قلمداد می‌شوند، تشکیل‌دهنده‌ی یکی از نشانه‌های کلیدی هویت و نیز سلاحي ایده‌آل در استراتژی تمایز از سایر گروه‌ها و طبقات اجتماعی است

(بوردیو، ۱۳۹۶: ۲۹). بوردیو در بعد هستی‌شناسی جامعه را فضایی اجتماعی مرکب از مجموعه به‌هم‌پیوسته‌ای از میدان‌ها- ساختارها- و افرادی دارای عادت‌واره‌های مرتبط با میدان‌ها می‌داند که به‌عنوان کنشگر در قالب قواعد حاکم بر میدان‌های اجتماعی و طبق عادت‌واره‌های خود در جهت دستیابی به انواع سرمایه‌ها باهم در تعامل و رقابت قرار دارند (بوردیو، ۱۳۹۵: ۵۸). کنشگران با تعاملات و کنش‌های خود در تثبیت یا تغییر فضای اجتماعی مؤثر واقع می‌شوند؛ بنابراین فرد موجودی مختار و درعین‌حال مجبور است (Hollander & Anderson, 2020).

تقسیم‌بندی از نظر بوردیو به سه شاخه اصلی طبقه‌بندی می‌شود:

۱) سلیقه مشروع: افراد نخبه با سرمایه فرهنگی بالا آثار مشروع را پسندیده که در قسمت بالای نردبان اجتماعی قرار می‌گیرند. بوردیو معتقد است: «سلیقه مشروع همراه با تسهیل افزایش یافته و در میان گروه‌هایی از طبقه فرادست به بالاترین میزان می‌رسد که سرمایه بیشتر و غنی‌تر را دارند. در پایین‌ترین سمت آن، طبقه کارگر قرار می‌گیرند که نوعی نقطه مرجع منفی که همه زیباشناسی‌های خود را در مقیاس با آن و با نفی متوالی تعریف می‌نمایند (سجودی و نعمت‌گرگانی، ۱۳۹۶: ۴۵).

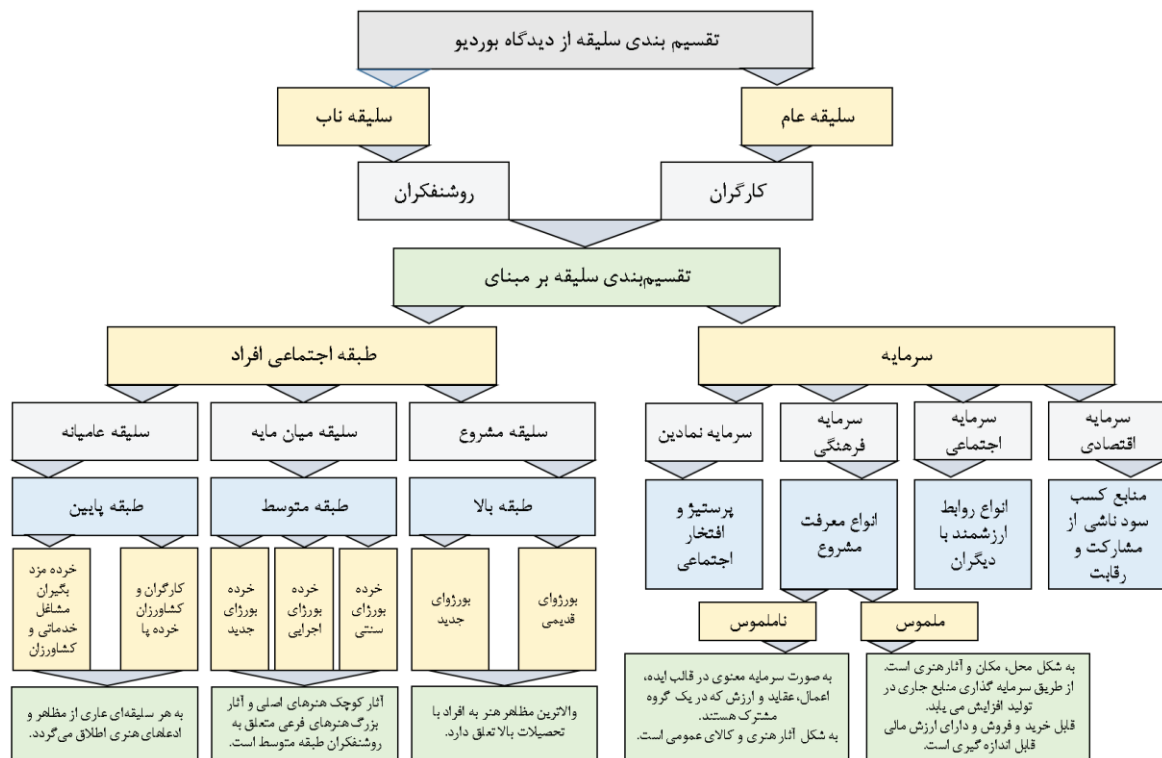
۲) سلیقه میان‌مایه و عامیانه: سلیقه‌ای است جدا از سلیقه برای نخبگان و سلیقه برای عامه یا سلیقه خواص و سلیقه عام. هنری است متعلق به طبقه متوسط که میان نخبگان و عوام قرار می‌گیرند. در همین رابطه «بل و هالونز» اعتقاد دارند: «بوردیو رابطه میان طبقه اجتماعی با فضای اجتماعی، سبک زندگی، سلیقه و میدان را به وضوح بیان کرده و معتقد است طبقات فرودست به جای تقلید از طبقات بالاتر از خود، سلیقه‌های متناوب خود را داشته و به شدت نیز از آن دفاع می‌نمایند. (آتشین صدف و خیری، ۱۳۹۶: ۱۶). بوردیو با تبیین رابطه میان ذائقه زیبایی‌شناختی و زمینه اجتماعی، بیان می‌دارد تفاوت‌های ذوقی افراد تفاوت‌هایی هستند که از جایگاه اجتماعی آن‌ها ناشی می‌گردند (رحمتی و مرادی، ۱۳۸۹، ۱۱). گزینش افراد در انتخاب نمای ساختمان نیز بیان‌گر سلیقه و ذائقه زیبایی‌شناختی آنان می‌باشد. همان‌گونه که معماری داخلی هر بنا نشان از سطح سرمایه‌های فرهنگی، اقتصادی و نمادین ساکنان آن دارد؛ انتخاب نوع معماری بیرونی و نمای ساختمانی آن نیز دارای حساسیت و اهمیت خاص را در میان افراد طبقه بالای جامعه ایجاد نموده و آنان را متمایل به نوع خاصی از سبک معماری، رنگ، مصالح یا برند خاصی از میان شرکت‌های سازنده و سرمایه‌گذار می‌نماید (ترابزاده، ۱۳۹۴: ۸۳).

سرمایه از دیدگاه بوردیو: بوردیو سرمایه فرهنگی را مجموعه‌ای از توانمندی‌ها، عادات و طبایع فرهنگی نظیر دانش، زبان، سلیقه و سبک زندگی عنوان می‌کند. فرد جهت حفظ یا کسب یک موقعیت اجتماعی از آن بهره می‌گیرد. از نظر بوردیو سرمایه‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی و نمادین به مثابه بخشی از جهان اجتماعی، به صور گوناگون قابل‌تبدیل به یکدیگر می‌باشند. (حقوقی‌نیا، ۱۳۹۴) بوردیو این تمایز را در انتخاب کالاهای مصرفی، به نوع ذائقه‌ها و سلاقی افراد مصرف‌کننده مرتبط دانسته که خود گونه‌ای از سرمایه فرهنگی محسوب می‌شود. بوردیو این نوع رفتارها را در رویکرد خود «هاییتوس» یا «عادت‌واره» می‌نامد (ترابزاده، ۱۳۹۴: ۸۰).

طبقه از دیدگاه بوردیو: از دیدگاه بوردیو، طبقه بیان‌گر میزان خاصی از اشکال مختلف سرمایه است که افراد مالک آن می‌باشند. (Crossley, 2001, 97) پی‌یر بوردیو معتقد است: «وظیفه علوم اجتماعی این است که بفهمد، ساختارهای عینی جامعه نظیر قواعد اجتماعی، نقش‌ها، نهادها و چه صورتی بر رفتارهای ذهنی افراد تأثیر گذارده و رفتارهای اجتماعی چگونه واقعیت اجتماعی را بازآفرینی می‌نمایند.» در حقیقت وی بر این باور است که سلیقه‌ها و انتخاب افراد، تابعی از میزان سرمایه‌های آن‌ها و به‌تبع آن، جایگاه آن‌ها در فضای سلسله‌مراتب طبقاتی هستند. (Campbell, 2005: 26). بوردیو در کتاب تمایز خود معتقد است ذوق و سلیقه قبل از هر چیز، بی‌میلی و اکراه نسبت به سلیقه دیگران می‌باشد. (حقوقی‌نیا، ۱۳۹۴)

تأثیر طبقه اجتماعی بر رفتار و سلیقه افراد از دیدگاه بوردیو: از دیدگاه بوردیو، اعمال و بازنمایی‌های نه کاملاً تعیین شده‌اند، زیرا عاملان انتخاب می‌کنند و نه کاملاً آزادند؛ زیرا انتخاب‌ها به‌وسیله عادت‌واره‌ها جهت می‌یابند. بر اساس مشابیهت‌های «عادت‌واره» سبک‌های مختلف زندگی شکل می‌گیرند که در مجموعه‌ای از سلیقه‌ها که طبقه و یا جناحی از یک طبقه را مشخص می‌کنند. (موید حکمت، ۱۳۹۲: ۱۶۸)، بوردیو ذوق و سلیقه افراد را شدیداً به موقعیت آنان در فضای اجتماعی که در آن قرار دارند وابسته می‌داند. برای بوردیو ذائقه درواقع یکی از مهم‌ترین شاخص‌های سرمایه نمادین فرهنگی می‌باشد. (زکی،

۱۳۹۵: ۲۱۲)

نمودار ۳: نظرات بورديو در خصوص سلیقه (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹ به نقل از عیوضی ۱۳۹۵)

نماهای بناهای مسکونی شهر تهران از دهه ۸۰ به بعد: در این دوره اگرچه تنوع مصالح ساختمانی بسیار گسترده از پیش است اما مصالحی که در بناهای مسکونی بیشترین کاربرد را دارد در درجه اول انواع سنگهای تراورتن و گرانیت و پس از آن انواع آجرهای نما است و در موارد محدودتری شاهد استفاده از چوب، ورقهای کامپوزیت آلومینیومی و گاه سیمان سفید در نماهای مسکونی هستیم (جلودار و جهانبخش، ۱۳۹۵).

تصویر ۱: نمونه هایی از نماهای مسکونی بعد در دهه ۱۳۸۰-۹۰ (مأخذ: جلالی، ۱۳۸۸).

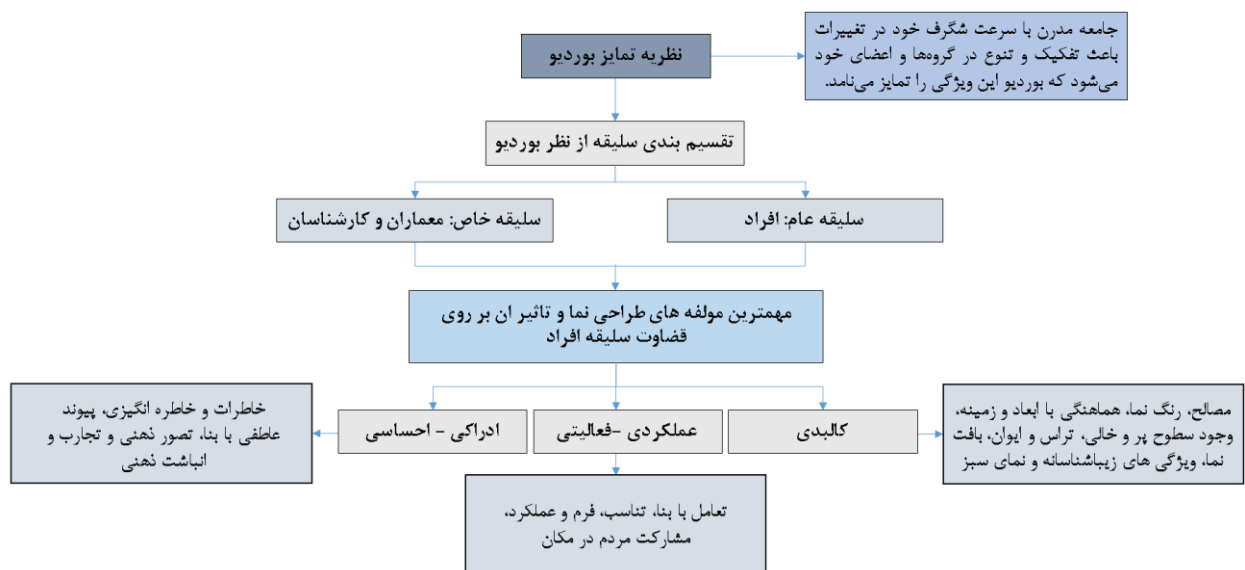
به لحاظ فرم کلی، بناها در اکثر موارد، بیش از آنکه ترکیبی از چند حجم باشند، به شکل یک حجم واحد ظاهر می شوند و در اغلب به ندرت تنها از یک نوع مصالح در نمای آنان استفاده می شود (جلالی، ۱۳۸۸).

جدول ۲: مرور ادبیات و سوابق تحقیق

نویسنده یا نویسندگان	نوع اثر	عنوان	نکات برجسته و روش تحقیق
Bourdieu 1987	کتاب	تمایز، نقد اجتماعی، قضاوت‌های ذوقی	در این کتاب "بوردیو" به بررسی نقش مصرف کننده درباره تولید جایگاه اجتماعی و طبقاتی فرد در کنار سایر مولفه‌های اقتصادی در فرانسه پرداخت. قصد وی از این تحقیق این بود که نشان دهد چگونه گروه‌های خاص به ویژه طبقات اجتماعی - اقتصادی از میان چیزها، انواع کالاهای مصرفی، روش‌های تهیه خوراک، مبلمان و تزیینات داخلی منزل را به کار می‌گیرند قصد دارند روش زندگی متمایز خود را به دیگران افاده کنند. وی مصرف و الگوی آن را معیاری مهم در تعیین جایگاه فرد در فضای اجتماعی ارزیابی می‌کند.
Lefebvre 2014	کتاب	به سوی معماری خوشایند	وی در این کتاب به معماری لذت‌بخش پرداخته است که بر بدن و حرکات‌های آن از منظر حواس متمرکز است. وی به خوشایند بودن گردش بدن در بیرون و درون بنا و یادمان‌ها، فضاهای شهری، باغ‌ها و منظر شهری اشاره کرده و باور دارد عرصه‌هایی که به لذت بردن، حس گرایی و امیال اختصاص داده شده‌اند، محدوده‌های شهری مهمی برای پشت سر گذاشتن یکنواختی فضاهای صنعتی مدرن می‌باشند.
Webster 2017	کتاب	بوردیو برای معماران	این کتاب که در سال ۱۳۹۶ با ترجمه احسان حنیف، از سوی انتشارات فکر نو با موضوع فلسفه و مبانی نظری معماری چاپ گردید، فرهنگ فضایی و مادی را به خواننده (معماران و طراحان) معرفی کرده تا به معماران در درک اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و حرفه‌ای که در آن مشغولند کمک نماید.
پاکزاد ۱۳۸۳	مقاله	پدیدارشناسی نمای ساختمان‌های مسکونی منطقه ۱۷ شهرداری تهران	وی در این تحقیق به بررسی پدیدارشناسی نمای ساختمان‌های مسکونی و سیر تکوینی توقعات از آن پرداخته است. فرضیه محوری این مقاله مبین آن است که نابسامانی نماهای ساختمان‌های ما ریشه در عدم پاسخگویی مناسب به توقعاتی دارد که در طول تاریخ نسبت به نما ایجاد شده است. توقعاتی چون محافظت از مسکن در مقابل تهدیدهای خارجی، ایجاد ارتباط میان درون و بیرون، معرفی شخصیت و اعتبار مالک و طراح و بالاخره عدم تکروی و قبول مسئولیت در عضویت واحد بزرگتری به نام فضای شهری
مودتی ۱۳۹۲	پایان نامه	بررسی ذائقه معماری خانه در سیمای شهر تهران پس از انقلاب اسلامی	در پژوهشی به بررسی ذائقه معماری خانه در سیمای شهر تهران پی از انقلاب اسلامی پرداخت. وی با به رسمیت شناختن کارکرد فرهنگی و نمادین خانه، تلاش کرد تا با نگاهی غیرارزش‌گرایانه و با اتکاء به آرای "پی‌یر بوردیو" و "هربرت گانز" در حوزه جامعه‌شناسی هنر و فرهنگ تنها به تحلیل روند ذائقه در معماری مسکونی شهر تهران و یافتن عوامل موثر در این تحولات در دهه ۴۰ تا ۹۰ بپردازد. وی معتقد است، افراد از هر فرهنگ و ذائقه‌ای برای داشتن و انتخاب خانه خود محق‌اند و این امر از طریق پاسخ‌های معمارانه جامعه‌شناسانه دنبال می‌شود نه از طریق سازوکارهایی مبتنی بر سودخواهی‌های بی‌رویه که منجر به تسلط بر این ذائقه و به حاشیه ماندن دیگر ذائقه‌ها می‌شود.
گنجی و حیدریان ۱۳۹۳	مقاله	سرمایه فرهنگی و اقتصاد فرهنگ با تأکید بر نظریه‌های پی‌یر بوردیو و دیوید تراسبی	مفهوم ذائقه در نظریات بوردو به عنوان نقطه عطفی می‌باشد که در مناسبت اقتصادی (تولید و مصرف) محصولات فرهنگی و هنری نیز اثرگذار می‌باشد و سرانجام می‌تواند در ارتقاء سرمایه فرهنگی، کنشگران اجتماعی و کسب سرمایه اقتصادی آنان در میدان تولیدات فرهنگی نقشی فعال داشته باشد.
تراب زاده ۱۳۹۴	پایان نامه	تناظر سرمایه و مصرف در معماری ساختمان‌های مسکونی تهران	وی در این پژوهش با استناد به رویکرد بوردیو به سنجیدن سلاقی افراد طبقه بالای شهر تهران در ارتباط با سیمای شهری و در بخش جزئی تر نمای ساختمان‌های مسکونی می‌پردازد و با رسیدن به این نتیجه که میان جایگاه اجتماعی و میزان سرمایه افراد با سلیقه زیبایی‌شناسی آنها رابطه مستقیم وجود دارد، فرضیه‌های خود را به اثبات رساند. وی تأکید دارد سلیقه افراد نه انتخابی ذاتی و انعکاس یافته از سطح فرهنگی آنان است بلکه سطح سرمایه آن‌ها علایقشان را مشخص کرده و تحت تاثیر قرار می‌دهد.

حقوقی نیا ۱۳۹۵	مقاله	علل تمایل شهروندان تهرانی به معماری و نمای کلاسیک نئوکلاسیک در دهه اخیر در تهران	حقوقی نیا در این مقاله به استفاده روزافزون از نماهای غربی در شهر تهران اشاره کرده و تاکید دارد که با توجه به معماری ایرانی - اسلامی و پیشینه درخشان آن استفاده از سبک های کلاسیک و نئوکلاسیک نامربوط است. لذا تحقیق خود را در ابتدا با تعاریفی پایه و مرتبط با این موضوع شروع کرده و در ادامه با نگاهی گذرا به روند تاریخی ورود عناصر معماری غربی به معماری معاصر ایران، راه را برای اعمال نظر اساتید و معماران و کارشناسان امر باز کرده و در نهایت به علل گسترش و استقبال کارفرمایان و شهروندان تهرانی به این سبک ها اشاره کرده و آن را مورد کنکاش قرار می دهد.
کسروی ۱۳۹۶	مقاله	زیبایی شناسی نمای ساختمان های مسکونی منطقه ۱۷ شهرداری تهران	وی در تحقیقی به بررسی سلیقه مردم منطقه ۱۷ تهران از نظر نمای ساختمان های این منطقه که کالبدی فرسوده داشته و در گذشته نه چندان دور، فقر جزء جدایی ناپذیر ساکنان این منطقه مهاجرپذیر بوده است، پرداخت. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می دهد، با توجه به اتفاقات سال های اخیر همچون افزایش قیمت زمین و مسکن، گسترش تهران، افزایش جمعیت و قرارگیری این منطقه در متن شهر تهران، تمایل روشنی در مردم ساکن برای تغییر سابقه ذهنی ناشی از فقر در گذشته و نشان دادن نوعی رفاه در زندگی آنان می باشد. نیز، گرایش فراوان به استفاده از سنگ در نما، پیدایش نماسازی کلاسیک غربی، ترادف نو بودن و زیبایی در ذهن ساکنان و استفاده از رنگ های جلب توجه شده، نشان دهنده تمایل مردم برای ابراز تمایز و تغییر طبقه اجتماعی است.
مدنی پور و همکاران ۱۳۹۶	کتاب	طراحی شهری، فضا، جامعه	دکتر مدنی پور، مولف و استاد دانشگاه نیوکسل در این تحقیق موضوعاتی چون اقتصاد دانش بنیان و یا سرمایه های اجتماعی و تاثیر آن بر شهرسازی را مورد مطالعه قرار داده و با رویکردی انتقادی ارتباط میان فرآیندهای اجتماعی - اقتصادی و نقش، کارکرد و تاثیر آن بر ساخت سیمای شهرها را بررسی می کند. وی از مفهوم فضای شهری به عنوان کلیدواژه ای مهم برای ایجاد ارتباط میان مباحث اجتماعی و محیط ساخته بهره برده و طی آن به دنبال پاسخی مناسب برای سوالاتی همچون "چگونه فضا از طریق فرآیندهای اقتصادی میان شهروندان تقسیم بندی می شود؟" و این که "چگونه تکه تکه شدن های فضایی سبب گسیختگی های اجتماعی - فرهنگی در بخش های مختلف در طراحی شهر می شود؟"
محمد حسینی و همکاران ۱۳۹۸	مقاله	تحلیل نقش روش زندگی طبقات اجتماعی در الگوی مسکن	محمد حسینی و همکارانش در پژوهشی که در ارتباط با الگوی مسکن شهر اردبیل بود، وجود اختلافات در سرمایه های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی را در شکل گیری طبقات اعیان و متوسط موثر دانسته و اذعان داشتند که این مهمترین دلیل در تفاوت های کالبدی و فضایی خانه ها شده است. همچنین اضافه نمودند، با وجود آن که مردم اردبیل در بسیاری از مولفه ها در سرمایه های اجتماعی و فرهنگی دارای اشتراکاتی با یکدیگر هستند اما آنچه موجب تمایز طبقاتی در خانه های آنها شده، نوع برخورد متفاوت در قبال این مولفه ها است. به نحوی که طبقه اعیان اغلب در مواجهه با موضوعاتی چون جایگاه، روابط و هویت اجتماعی، سلیقه و ذائقه ای پرتکلف تر و همراه با القای حس تمایز و تفاخر را اعمال نموده و این نمود را در نمای ساختمان، ورودی، فضای مهمان و تزئینات بنا به نمایش می گذارند.
ظریف پور لنگرودی ۱۳۹۹	پایان نامه	تبیین نقش نماهای شهری در ایجاد دلبستگی به مکان در بین شهروندان تهران	هدف اصلی وی در این پژوهش بررسی و شناسایی عناصر نما با تاکید بر معانی و ادراکات ذهنی شهروندان و نقش نما در ایجاد دلبستگی به مکان بوده است. وی جهت نیل به اهداف مورد نظر، نمای ساختمانی را در قالب ابعاد کالبدی، ادراکی، احساسی و عملکردی - فعالیتی بررسی نمود. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد عوامل کالبدی مهمترین اثرگذاری را بر احساس دلبستگی به مکان درمیان شهروندان تهرانی ایفاء می نمایند. همچنین تعامل با بنا، تناسب فرم و عملکرد و هماهنگی با ابعاد بومی و زمین های مهمترین معیارهای کالبدی تاثیرگذار در این پژوهش بوده اند.

نمودار ۴: مدل مفهومی و متغیرهای استخراج شده از چارچوب نظری پژوهش (مأخذ: نگارندگان)

بحث

سلیقه در معماری به معنای انتخاب بنای مطلوب در شمار مباحث مهم این عرصه قرار دارد که به عوامل متفاوتی نسبت داده می شود؛ اما به طور معمول به دو صورت مقدماتی قابل فهم است. یکی مرتبط با مشاهده خصوصیات ظاهری یا عینی بنا و دوم از منظر ادراک حسی و مرتبط با ذهنیات فرد. برای دستیابی به دیدگاه معماران و صاحب نظران در زمینه مفهوم «سلیقه شهروندان تهران در طراحی نماهای مسکونی» مصاحبه ها، همان طور که در روش پژوهش توضیح داده شد، صورت پذیرفت.

کدگذاری باز: در این مرحله، بارها و بارها داده گردآوری شده، مرور شده و از زوایای گوناگون به آن توجه شده است. در این مرحله پژوهشگر با مرور مجموعه داده های گردآوری شده تلاش می کند که مفاهیم مستتر در آن را بازشناسد. در این مرحله با ۲۰ متخصص و معمار مصاحبه های نیمه ساختاریافته صورت می گیرد و این روند تا اشباع نظری داده ها ادامه دارد. برای هر مجموعه به صورت مجزا و به اختصار، چکیده ای کوتاه از مصاحبات انجام شده، آورده می شود و خروجی نرم افزار به صورت یک نمودار در ادامه قرار می گیرد.

جدول ۳: نمونه هایی از گزاره های برگرفته از متن مصاحبه و برداشت

افراد	گزاره های برگرفته از متن مصاحبه و برداشت
عبدالرضا زکایی استاد معماری دانشگاه و نویسنده کتاب معماران ایران	ارتباط میان سلیقه مردم در ساخت بناهای مسکونی و جریانی که معماران آن را هدایت می کنند به صورت کاملاً دوسویه است. از طرفی معماران می توانند نظریات و اندیشه های خود را در حوزه معماری به مردم تحمیل کنند و از طرف دیگر مردم می توانند با سبک زندگی و الگوهایی که برای زندگی هایشان انتخاب می کنند در هدایت این جریان نقش داشته باشند. اگر به معماری بناهای ۵۰ سال گذشته نگاه کنیم عنصر ظرافت را در طراحی آن ها به وضوح می بینیم. بناهای ایرانی باید اصالت ایرانی داشته باشد و بر اساس سلیقه و روح ایرانی طراحی شده باشد. به نظر من تهران یکی از زشت ترین شهرهای جهان است در حالی که می توانست یکی از بهترین شهرها از نظر معماری و شهرسازی باشد. از مسائل مطرح و مهم در میان مردم هر سرزمینی، مکان زیست و روح حاکم بر سبک زندگی گذشتگان آن است.

از آنجایی که در گذشته هیچ گونه نظارتی بر روی طراحی نما اعمال نمی شد؛ این موضوع موجب شده بود تا هر مالک و یا سازنده ای برحسب سلیقه و شرایط خود، اقدام به طراحی و اجرای نمای ساختمان کند. پیامد این موضوع این بوده که منجر به بروز اغتشاش و نابسامانی در منظر و سیمای شهرهای کشور به ویژه تهران شده است. در کمیته های نما باید فضا باز باشد تا مردم و معتمدین و دیده بان های شهری مشارکت کنند و رویکرد در جهت تحقق حقوق عمومی شهر باشد. این در حالی است که بعضاً احکامی در کمیته های نما صادر می شود که سلیقه ای است و مبانی ندارد و این باعث شده که خلاقیت های قبلی معماران از دست برود. لذا این امر یکی از اشکالات جدی در این بخش است.

محمد سالاری، رئیس
کمیسیون شهرسازی و
معماری شورای اسلامی
شهر تهران

طراحی نما ساختمان مسکونی نکته ای مهم است که باید به آن توجه ای ویژه داشت زیرا در هنگام وارد شدن به ساختمان اولین چیزی که جلب توجه می کند نمای خارجی ساختمان است. توجه داشته باشید که نمای بیرونی ساختمان اگر به درستی انجام شود باعث افزایش کیفیت و درجه مادی ساختمان می شود و علاوه بر این نمای ساختمان اگر زیبا و خاص باشد در ذهن هر بیننده ای به صورت اثری به یادماندنی ثبت می شود.

نما ساختمان همچنین باعث زیباسازی و افزایش عمر ساختمان های مسکونی می شود. در طراحی نما هر ساختمان مسکونی می تواند از مصالح مختلفی نظیر سنگ و آجر و شیشه و... استفاده شود که نمای ساختمان سنگ و نمای آجری ساختمان از قدیمی ترین انواع نماها هستند که از زمان های گذشته تا به امروز مورد توجه طراحان و معماران ساختمان قرار گرفته اند.

یکی از اعضای گروه
مهندسين آرکاور جاوند

خیلی جالب است بدانید هنوز مشخص نیست یا حداقل من نمی دانم که چه شد که نماهای رومی و کلاسیک وارد ایران شد. البته نکته جالب اینجاست که بسیاری معتقدند که اصلاً این نما محصول خود ایرانی ها است؛ یا به قول یکی از اساتید کمیته نمای مناطق، خود رومی ها به نمای رومی می گویند نمای ایرانی! چون شما در کشورهای توسعه یافته مشاهده نمی کنید که برای نمای مسکونی - به خصوص نماهای مسکونی پرتراکم - از تناسب نمای رومی یا کلاسیک استفاده کنند. چون توقع دیگری از یک نمای مسکونی دارند. به هر حال برخی طراحان و سازندگان ایرانی به خصوص در تهران هستند که ذائقه بازار را خوب می شناسند و ابتکار عمل را در دست گرفته و سلیقه بازار را هم در دست می گیرند. ما از نمای هر ساختمانی یک سری توقعات داریم.

مثلاً شما از نما و معماری یک بنای فرهنگی توقع دارید که نشان دهد که یک بنای فرهنگی است. یا از یک بنای اداری انتظار دارید که مشخص باشد اداری است. در مورد نمای مسکونی هم همین است. ما از یک نمای مسکونی توقع داریم که آرامش، صمیمیت، مردم واری و ... را نشان دهد.

محمد مهدی عابدی
طراح شهری، مدرس
دانشگاه و عضو علمی
کمیته نمای منطقه ۲
شهرداری تهران

برای طراحی نما یک ساختمان می توان از انواع نماهای کلاسیک، مدرن و ایرانی استفاده کرد که انتخاب هر یک از نماهای خارجی ساختمان سلیقه ای است. انتخاب مصالح برای نمای ساختمان مسکونی یکی از مهم ترین اصول طراحی نما است که باید مورد توجه قرار بگیرد. شرط رسیدن به یک نمای ایده آل و زیبا این است که بدانیم چه مصالحی را باید در کنار یکدیگر به کار ببریم تا نمای خارجی ساختمان شما خاص و شیک به نظر برسد. به طور کلی در طراحی نمای یک ساختمان تنوع رنگ و تنوع بافت از اهمیت زیادی برخوردار است و می توان با انتخاب مصالح و مواد مناسب به نمای ساختمان زیبا و مناسبی دست یافت.

نمای یک ساختمان بهتر است به صورتی طراحی شود که علی رغم خاص بودن با ساختمان های مجاورش نیز هماهنگی داشته باشد و خط و خطوطی از نماهای موجود در آن منطقه در طراحی نما به چشم بخورد. در طراحی نما، قبل از طراحی فرهنگ و بافت منطقه بایستی مورد بررسی قرار گیرد. سپس نتیجه بررسی ها را با خلاقیت و هنر معماری ترکیب شود تا به نتیجه ای دلخواه و مطلوب رسید.

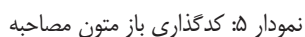
یکی از اعضای شرکت
مهندسين مشاور نقش
شهر

این در حالی است که استفاده از نماهای خطرناک همچون نمای شیشه ای و سنگی که در وقوع زمین لرزه بسیار حادثه ساز است و نمای رومی و نماهای ناهمخوان با نمای ایرانی و اسلامی نیز بسیار مرسوم به نظر می رسد که همین امر نیز یک آشفتگی بصری در شهر ایجاد می کند.

وضعیت ظاهری ساختمان ها به قدری آشفتگی است که در بسیاری از نماهای اجرا شده حتی کوچک ترین بررسی و نظارت فنی در اجرای آن ها و یا بررسی کیفیت مواد مورد استفاده در اتصال نما به سازه صورت نگرفته که در صورت وقوع زمین لرزه و یا گذشت زمان خطرات جبران ناپذیری برای دیگران به ویژه برای عابران و خودروهای پارک شده به همراه خواهد داشت. روندی که تاکنون در نظارت شهرداری ها بر ساخت وسازها و نماهای شهری وجود داشته، تأکید بر ناسازی و اخذ پایان کار و براساس دستورالعمل شورای عالی شهرسازی و معماری ایرانی بوده است و در این مورد مالکان و معماران به صورت سلیقه ای اقدام کرده اند.

وی اظهار کرد: در خصوص نماهای شیشه ای یا سنگی درصدهایی برای حدنصاب استفاده از مصالح وجود داشته که متأسفانه معماران و مجریان نظارت دقیق بر رعایت اجرای آن ها نداشته و بنا داریم در آینده با تدوین دستورالعمل و تشکیل کمیته های فنی نماهای شهری نظارت بیشتری بر نحوه اجرای نماها داشته باشیم.

معاون هماهنگی امور
عمرانی استان تهران

معماری ایرانی

- نمای ساختمان بعنوان عایق صوتی ایده آل و مناسب
  - عدم استفاده از فرم های نامتعارف و نامأنوس
  - استفاده از مصالح قابل شست و شو
- پیش زمینه قومی نژادی
  - طیفه
  - وضعیت تأهل
  - مذهب
  - جست
  - سن
  - خاستگاه منطقه ای
- قیمت منزل مسکونی
  - میزان درآمد
  - تحصیلات و آموزش
  - جهانبینی فرد از طبقه و جایگاه خود
- سازه ساختمان
  - نوع مصالح
  - پرهیز از بکارگیری مصالح پرنده و شکننده
  - سیک بودن مصالح
  - سازگار نما با عملکرد بنا
  - سازگار نما با اقلیم
  - طراحی نورپردازی
  - پویایی نما از طریق ترکیب المان های عمودی و افقی
  - همترازی با همسنگی وزن های بصری نما
  - ترتیب و ارتباط روزه ها
  - وحدت با هماهنگی اجزا
  - تناسب بین اجزای نما
  - تصویر عینی از نما
  - شکل
  - عدم استفاده از تورها و رنگ های خیره کننده
  - تقارن و ریتم
  - ارتباط و مجاورت
  - یگانگی و دوگانگی نما
  - تناسب بین اجزای نما
- عوامل مؤثر بر سلیقه شهروندان در معماری مسکونی/متنفر وابسته
  - سازگار نما با عملکرد بنا
  - سازگار نما با اقلیم
  - طراحی نورپردازی
  - پویایی نما از طریق ترکیب المان های عمودی و افقی
  - همترازی با همسنگی وزن های بصری نما
  - ترتیب و ارتباط روزه ها
  - وحدت با هماهنگی اجزا
  - تناسب بین اجزای نما
  - تصویر عینی از نما
  - شکل
  - عدم استفاده از تورها و رنگ های خیره کننده
  - تقارن و ریتم
  - ارتباط و مجاورت
  - یگانگی و دوگانگی نما
  - تناسب بین اجزای نما

نمودار ۶: کدگذاری محوری و دسته‌بندی کدهای مفهومی

تحلیل سلیقه شهروندان در طراحی نماهای مسکونی بر اساس نظریه تمایز بورديو در دوره ۱۳۸۴-۱۳۹۸: از

مجموعه‌ی آنچه تاکنون ذکر شد می‌توان چنین نتیجه گرفت که بررسی سلیقه و ذائقه در نماهای معماری مسکونی، تنها از طریق برقراری ارتباط میان مظاهر موجود معماری و کیفیت عوامل مؤثر در سلیقه و ذائقه افراد در هر دوره امکان‌پذیر است. به این معنی که نمای بناهای مسکونی با کارکردهای اجتماعی و میدان‌های تولید ارتباط مستقیمی دارد. معماری نمای بناهای مسکونی از دو جهت خود را از بسیاری از انتخاب‌های دیگر متمایز می‌سازد. از یک سو چنانچه بورديو اشاره می‌کند، «بسیاری از خاص بودگی‌های تولید مسکن و روابطی که میان شرکت‌های ساخت‌وساز شکل می‌گیرد، از خصوصیت ویژه‌ی این محصول ناشی می‌شود که به طرزى ذاتی مؤلفه نمادین دارد. از سوی دیگر نیاز به معماری از سوی افراد، اساسی‌تر از آن است که قابل نادیده گرفتن باشد و از طرفی معماری نیز به همان نسبت وجود خود را به مصرف‌کننده مدیون است. جامعه از فرهنگ‌ها و جمعیت‌های ذائقه‌ای متفاوتی تشکیل شده که هریک به‌واسطه‌ی معیارهای زیباشناختی خاص خود، ترجیحات خاص خود را در رابطه با معماری دارد. باین‌وجود، مطالعه‌ی ریخت‌شناسانه‌ی معماری مسکونی تقریباً حاکی از تسلط کمی یک یا دست کم دو مجموعه معیار نزدیک به هم در رابطه با ذائقه‌ی معماری مسکونی در هر دوره است؛ بنابراین تغییر ذائقه در معماری مسکونی، در حقیقت خود را به شکل تغییر ذائقه‌ی «مسلط» در هر دوره نشان می‌دهد. در حالت کلی می‌توان چنین عنوان کرد که تسلط یک ذائقه ارتباطی مستقیم با چگونگی رابطه‌ی عرضه و تقاضا دارد.

از سوی دیگر سازوکارهای مبتنی بر خودخواهی و رقابت که به دنبال دریافت مقبولیت جمعیت ذائقه‌ای پرتعداد است، در صورت عدم کنترل از طریق سیاست‌گذاری‌های مربوطه، به‌واسطه تمرکز بر یک مجموعه معیار ذائقه و سلیقه در نهایت منجر به تسلط آن سلیقه و ذائقه و در حاشیه ماندن دیگر سلیقه‌ها و در نتیجه ایجاد محدودیت در انتخاب سایرین می‌شود. از آنجاکه بخش اعظم جمعیت ذائقه‌ای متوسط رو به پایین (اغلب به‌عنوان پرتعدادترین جمعیت ذائقه‌ای در میان سایرین) را قشر پردرآمدی تشکیل می‌دهد که نه به‌واسطه‌ی تحصیلات بالا و شغل متناسب با آن، بلکه از طریق شغل‌های سطح پایین پردرآمد کسب درآمد می‌کند و از آنجاکه این قشر قدرت خرید بیشتری دارد و چه‌بسا گاه بیشترین قدرت خرید، عرضه‌کنندگان بیشترین تمرکز و سرمایه‌گذاری خود را بر روی جلب رضایت و ذائقه‌ای آنان قرار می‌دهند و به‌این‌ترتیب گسترش آن به‌واسطه‌ی تمایل به احاطه‌ی فرهنگی از سوی اقشار کم‌درآمد، هرچند با کیفیت پایین‌تر، چندان بعید به نظر نمی‌رسد.

آنچه از ریخت‌شناسی معماری مسکونی دهه‌ی ۸۰ برمی‌آید، حاکی از نوعی تعادل نسبی در عرضه‌ی هم‌ارز با تقاضاست. بناهای مسکونی در اکثر موارد از کیفیت مناسبی چه به لحاظ طراحی و چه مصالح و ساختار برخوردارند. اگرچه روابط اجزای فرمال ممکن است در بسیاری موارد از پویایی حجمی آن گونه که در دهه‌های ۶۰ و ۵۰ شاهدیم برخوردار نباشند، اما همچنان تا حدودی بر مبنای راهکارهای معمارانه دنبال می‌شوند. در کنار این موارد هم‌چنین بناهایی با کیفیت طراحی پائین‌تر دیده می‌شوند که به لحاظ بصری و روابط فرمال اجزا تا حدی متفاوت با گونه‌های دیگر ظاهر شده‌اند و اغلب دارای نماهایی تخت همراه با کاهش پویایی بصری‌اند. دهه‌ی ۸۰ به بعد دوره‌ای است که با بالا رفتن سطح درآمد خانوارها و در نتیجه توان خرید جمعیت زیادی از مردم همراه است. از سوی دیگر، ساختار اقتصادی کشور به‌گونه‌ای پیش می‌رود که سودآوری بخش خصوصی بیش از آن که در عرصه‌ی صنعت دنبال شود، در عرصه‌های دیگر از جمله خرید و فروش طلا و در این دوره به‌ویژه مسکن تحقق یابد؛ و به‌این‌ترتیب در تغییر نظام عرضه‌ی معماری مسکونی تأثیرگذار است. در کنار این وضعیت، نهادهای تصمیم‌گیرنده نیز به‌مراتب تأثیر به‌سزایی در روند تغییر نظام عرضه از خود بر جای می‌گذارد. به‌این‌ترتیب که از یک سو وضع برخی قوانین از سوی شهرداری (از جمله لزوم پرداخت هزینه‌ی پایان کار و فروش تراکم) و بالا رفتن هزینه‌های ساخت از این طریق سبب می‌شود تا جمعیت زیادی که در این دوره با افزایش درآمد روبه‌رو شده‌اند توان خرید اما نه الزاماً توان ساخت داشته باشند و به‌این‌ترتیب به تبدیل حوزه‌ی معماری مسکونی به عرصه‌ای برای سودآوری و سرمایه‌گذاری کمک می‌کند و از سوی دیگر سازمان نظام‌مهندسی در ابتدای این دهه با تصویب قوانینی مبنی بر لزوم برخورداری بنا از معیارهای فنی لازم، بدون در نظر گرفتن قوانینی که طراحی بنا را محدود به رأی معمار کند، مهندسان غیر معماری را در کار طراحی وارد کرد که نه بر مبنای دانش معمارانه، بلکه تنها به‌واسطه‌ی برخورداری از آموزه‌های فنی این رشته قادر به فعالیت در این عرصه بودند.

به‌این‌ترتیب معماری مسکونی این دهه عرصه‌ای برای تحقق ذائقه‌هایی می‌شود که اگرچه چندان متنوع نیستند، در هم‌زیستی نسبتاً متعادل قرار دارند. آنچه به‌واسطه‌ی سازوکارهای پایه‌ریزی شده در دهه‌ی ۸۰ رخ می‌دهد، آغاز جریانی است که در دهه ۹۰ در قالب اوج‌گیری روابط به‌شدت سودخواهانه‌ی عرضه‌کنندگان و در نتیجه، ایجاد سازوکاری رقابتی در این حوزه، تصمیمات تازه‌ای را در سوی عرضه به دنبال دارد؛ تصمیماتی که از سودخواهی بیشتر سرمایه‌گذاران پیروی می‌کند، چه به دلیل طمع و چه فراهم بودن سود بیشتر و یا به این دلیل که عدم

موفقیت در بهرهوری از سودهای موجود می‌تواند منجر به کاهش نرخ سود شود. این تصمیمات به‌ویژه در این دوره نمود بارزش را در از بین رفتن روابط فرمال حجمی نشان می‌دهد؛ به گونه‌ای که ملاحظات اقتصادی و سودخواهانه‌ی عرضه‌کنندگان، حتی در مواردی که این عرضه از طریق به خدمت گرفتن معماران صورت می‌گیرد، اغلب دیگر مجالی برای تحقق روابط آزادانه‌ی فرمال و پویایی بازی‌های حجمی باقی نمی‌گذارد و در نتیجه از بین رفتن عرصه‌های نیمه‌خصوصی که تا حدی به واسطه‌ی این روابط فرمال شکل می‌گیرند را در پی داشته و به این ترتیب تمام پویایی بصری بنا به بازی‌هایی در سطح خلاصه می‌شوند. همچنین ذائقه و سلیقه در نماهای بناهای مسکونی مسلط در دهه‌های ۸۰ و ۹۰ بسیاری از دلایل حضور و تداوم خود را مرهون سازوکارهای رقابتی و سودخواهانه‌ی شدید حاکم بر نظام عرضه است، صرف‌نظر از تقاضاهایی که ممکن است به واسطه‌ی تلاش برای دستیابی نمادین به جایگاه افراد ثروتمند ایجاد شده باشند، چندان بعید به نظر نمی‌رسد که گرایشی این چنین فراگیر به ذائقه‌ای عرضه‌شده‌ی مسلط در سال‌های اخیر، تاندازه‌ای نیز از آن جهت باشد که اساساً درک آن نیازمند تعلیمات پیچیده نبوده و خوانش آن ساده‌تر است. از این منظر، این که حضور چنین گرایشات در میان افراد تحصیل کرده تا چه اندازه در حال بالا بردن تعداد اعضای جمعیت ذائقه‌ای متوسط رو به پائین است، اهمیت پرداختن به مسئله‌ی عملکرد نظام آموزشی را پررنگ‌تر جلوه می‌دهد.

نتیجه‌گیری

نقطه‌ی تلاقی معمار و تمام آموزه‌ها، تفکر و دانسته‌های نظری‌اش با سلیقه مردم، همواره یکی از نقاط چالش‌برانگیز در مسیر طراحی معماری است. این مسئله بیشترین اهمیت خود را در حوزه‌ی معماری نمای بناهای مسکونی به عنوان اختصاصی‌ترین انتخاب افراد در زمینه‌ی معماری آشکار می‌سازد. درک ذائقه و نسبت آن از یک سو با فرد و از سوی دیگر با جامعه، به عنوان لازمه‌ی برخورد معمارانه با مسئله سلیقه افراد، پرسش اصلی این پژوهش است. از جمله محدودیت‌ها و مشکلات تحقیق حاضر می‌توان به مشکلات ناشی از عدم همکاری لازم مراجع ذی‌ربط، مسئولین و متصدیان شهر تهران نام برد. ولیکن نوشتار حاضر تلاش کرده است تا با نگاهی غیرارزش‌گذارانه و با اتکا به آرای پیر بوردیو در حوزه‌ی جامعه‌شناسی هنر و فرهنگ، تنها به تحلیل روند ذائقه در معماری مسکونی شهر تهران و یافتن عوامل مؤثر در این تحولات در دوره ۱۳۸۴-۱۳۹۸ بپردازد. این بررسی اگرچه بر این باور است که افراد، از هر فرهنگ سلیقه‌ای، برای داشتن و انتخاب نماهای متناسب با معیارهای ذائقه‌ای خود محقق‌اند، هم‌چنین معتقد است که این امر نیازمند آن است که از طریق پاسخ‌هایی معمارانه و جامعه‌شناسانه دنبال شود؛ نه از طریق سازوکارهایی مبتنی بر سودخواهی‌های بی‌رویه که منجر به تسلط یک ذائقه و در حاشیه ماندن دیگر ذائقه‌ها می‌شود. هم‌چنین پی‌برد بوردیو با طرح نظریه تمایز به بیان تمایز و فرق آن با تفاوت پرداخت و معتقد بود سلسله مراتبی در تمایز برقرار می‌باشد که افراد را علیرغم قرار داشتن در موقعیت‌های اجتماعی متفاوت و شرایط مرتبط با آن‌ها، با یکدیگر متفاوت می‌سازد؛ وی این فاصله ایجاد شده میان شرایط و موقعیت اجتماعی افراد را طبقه اجتماعی می‌داند. بوردیو سلیقه را رابطه میان تشخیص و تمایز افراد از یکدیگر دانسته و این را یکی از نشانه‌های تفکیک میان جایگاه اجتماعی و «سلیقه ناب» و «سلیقه بدوی» افراد بیان می‌کند. در واقع از نگاه وی میان جایگاه اجتماعی و سلیقه‌های زیبایی‌شناختی افراد رابطه مستقیمی وجود دارد. مبحث دیگری که در بحث سلیقه بوردیو بدان می‌پردازد موضوع سرمایه بالاخص سرمایه فرهنگی است. سرمایه فرهنگی از نظر بوردیو، مجموعه‌ای از توانمندی‌ها، عادات، طبایع فرهنگی [دانش، زبان، سلیقه و سبک زندگی] می‌باشد. ذائقه یا داوری زیباشناختی نه یک موهبت ذاتی، بلکه یک توانایی اجتماعی است که از طریق آموزش و طی روند اجتماعی شدن به دست می‌آید؛ و افراد به نسبت بهره‌ای که از امکانات و شرایط اجتماعی می‌برند، سطوح مختلفی از درک زیباشناختی را به خود اختصاص داده و در نتیجه از فرهنگ ذائقه‌ای متفاوتی بهره می‌گیرند که خود را در انتخاب‌های فرهنگی آنان آشکار می‌کند. انتخاب‌هایی که اگرچه در ابتدا بر مبنای ارزش‌های برآمده از داشته‌های اجتماعی افراد صورت می‌گیرند، اما هم‌چنین تحت تأثیر سازوکارهایی خارج از این محدوده قرار می‌گیرند. در این میان، معماری به عنوان یکی از ماندگارترین و آشکارترین این انتخاب‌ها گرایش‌های زیباشناختی و ذائقه‌ی افراد را فاش می‌کند.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد سلیقه و ذائقه افراد مهم‌ترین عامل در سطح کیفیت نماهای بناهای مسکونی و به تبع آن سیمای شهر است. همانطور که بوردیو ذکر کرده است نماها عامل ارتباط بین شرکت‌های ساخت‌وساز و معماران هستند. باتوجه به اینکه سیما و کالبد بناهای مسکونی حاصل از تسلط معیارهای زیباشناختی افراد است؛ بنابراین تغییر ذائقه در معماری مسکونی، در حقیقت خود را به شکل تغییر ذائقه‌ی «مسلط» در هر دوره نشان می‌دهد. در حالت کلی می‌توان چنین عنوان کرد که تسلط یک ذائقه ارتباطی مستقیم با چگونگی رابطه‌ی عرضه و تقاضا دارد. شرکت‌های ساخت‌وساز به دنبال اجرای نماهایی هستند که از طرف تعداد کثیری از مردم مورد پذیرش باشد. این امر منجر به تسلط آن سلیقه و ذائقه و در حاشیه ماندن دیگر سلیقه‌ها و در نتیجه ایجاد محدودیت در انتخاب سایرین می‌شود. در پایان می‌توان راهکارهایی برای طراحی نما به صورت زیر پیشنهاد کرد:

جدول ۴: راهکارهای پیشنهادی

عناصر	نیایدها	بایدها
فرم، مصالح، رنگ	(۱) منع استفاده از نماهای تمام شیشه‌ای یا تمام فلزی (۲) منع استفاده از رنگ‌های نامتعارف و ناهمگون در نمای ساختمان (۳) منع استفاده از مصالح متعدد (۴) منع استفاده از فرم‌های نامتعارف در طراحی و احداث بنا (۵) منع استفاده از مصالح بُرنده یا شکننده در نمای ساختمان	(۱) استفاده از مصالح با دوام در مقابل فرسایش و آلوده شدن در نما (۲) هماهنگی رنگ غالب نما با رنگ ابنیه همجوار (۳) پوشاندن درز انقطاع بین دو ساختمان با مصالح متناسب با نما
ملحقات عناصر تاسیساتی در نما و تابلو	(۱) منع طراحی و اجرای عناصر تاسیساتی به صورت نمایان در نمای اصلی و جانبی و جداره‌های شهری ساختمان (۲) منع درج نوشته بر نمای ساختمان مازاد بر آنچه که در نقشه نمای مصوب مجاز شمرده شده است.	(۱) عناصر تاسیساتی اعم از مکانیکی، الکتریکی و ... در قسمتی از ساختمان که در دید عموم قرار ندارد طراحی، اجرا گردند. (۲) محل تابلو در هنگام طراحی نمای ساختمان طراحی گردد.
پیش‌آمدگی و بازشوها	(۱) منع ایجاد هر گونه اختلاف سطح در خط زمین در نما نظیر پله (۲) منع ایجاد هر گونه پیش‌آمدگی فضای ورودی در معبر عمومی (۳) منع استفاده از بازشوهایی با اشکال هندسی نامانوس در نما	(۱) فضای ورودی ساختمان خوانا و متناسب با سایر اجزاء نما طراحی گردد.
بام بنا	(۱) منع استفاده از عناصر تاسیساتی در بام بدون پوشش مناسب به گونه‌ای که از معابر جانبی قابل مشاهده باشد.	(۱) خط پیشانی ساختمان، پیش‌آمدگی آن و تراز بام با ساختمان‌های همجوار هماهنگی داشته باشد. (۲) فرم، نما، رنگ و شکل غالب بام با ویژگی‌های معماری مورد تایید شهرداری هماهنگ باشد. (۳) تدابیری نظیر آبچکان برای بام جهت جلوگیری از ایجاد لکه ناشی از لغزش آب بر روی نما در نظر گرفته شود.

پی‌نوشت

1- William Lethaby
2- Georg Simmel
3- Norbert Elias

4- Vance Packard
5- Pierre Bourdieu
6- Thorstein Veblen

7- Guy Louis Debord
8- Edward T. Hall
9- James Stewart

فهرست منابع

- ابراهیمی میلانی، ا. (۱۳۹۴). ملاحظات زیبایی‌شناختی در منظر و سیمای شهر با تأکید بر نمای ساختمان‌ها (نمونه موردی: خیابان امام تبریز). پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، پردیس بین‌المللی ارس.
- آتشین صدف، ع. ر.، خیری، م. (۱۳۹۶). بنیان‌های نظری سبک زندگی در اندیشه پی‌یر بوردیو با رویکرد انتقادی. پژوهش‌نامه سبک زندگی، شماره ۵، صص ۴۴ - ۹.
- اکبری، ع. (۱۳۹۶). آسیب‌شناسی سلیقه در معماری معاصر تهران. چکیده سخنرانی در نشست ۱۲۱ معماری فرم‌کالا در عصر جامعه‌التمایش، تهران.
- افشاری‌نادر، ک. (۱۳۹۳). معمار و مشتری. معمار، شماره ۸۵، صص ۷ - ۳.
- ایمانی، ن.، ظفرمندی، س. (۱۳۹۶). مبادی سلیقه در معماری. باغ نظر، شماره ۵۳، صص ۴۰ - ۳۳.
- ایوبی، ر.، جعفری قوام آبادی، ن. (۱۳۹۳). نما، سیمای بافت تاریخی و منظر فضای عمومی در قوانین ملی، ضوابط و مقررات محلی و وظایف مدیریت شهری. انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران، شماره ۲، صص ۱۶ - ۱.
- بخشی، م. (۱۳۹۵). نقش مشارکت مردمی در ارتقاء زیبایی‌شناسی شهری. کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در عمران، معماری و شهرسازی، برلین.
- بوردیو، پ. (۱۳۹۳). تمایز: نقد اجتماعی قضاوت‌های ذوقی. ترجمه حسن چاوشیان، انتشارات نشر ثالث، تهران.

- بوردیو، پ. (۱۳۹۵). ساختارهای اجتماعی اقتصاد. ترجمه حسن چاوشیان، انتشارات موسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی، تهران.
- بوردیو، پ. (۱۳۹۶). بوردیو برای معماران. ترجمه احسان حنیف، انتشارات فکر نو، تهران.
- پاکزاد، ج. (۱۳۸۳). پدیدارشناسی نمای ساختمان‌های مسکونی و سیر تکوینی توقعات از آن. هنرهای زیبا، شماره ۱۴، صص ۶۲ - ۵۱.
- پورجعفر، م.، علوی بالمعنی، م. (۱۳۹۱). استخراج معیارهای هماهنگی و ناهماهنگی نماهای ساختمان با دستگاه بینایی انسان با توجه به اصول بوم‌شناسی بصری. انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران، شماره ۴، صص ۱۸ - ۵.
- پیربابایی، م. ت.، سلطان‌زاده، م. (۱۳۹۴). مقدمه‌ای بر صورت‌بندی میدان معماری معاصر ایران بر اساس نظریه میدان «بوردیو»، شماره ۱، صص ۸۴ - ۷۳.
- تراب‌زاده، ن. (۱۳۹۴). تناظر سرمایه و مصرف در معماری ساختمان‌های مسکونی تهران. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد پژوهش هنر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران.
- تیغ‌نورد، آ. (۱۳۹۴). بررسی تأثیر به‌کارگیری عامل «نور» در طراحی سیمای کالبدی و نمای ساختمان‌ها در بدنه‌های شهری بر ویژگی‌های ادراکی - رفتاری شهروندان. کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری، یزد.
- جلالی، د. (۱۳۸۸). آمار شهر: بررسی توان تولید و توان تهیه مسکن در بازار مسکن شهر تهران در دوره ۱۳۷۵-۸۷. اقتصاد شهر، ۱(۴).
- جلودارکریمی، ا.، جهانبخش، ح. (۱۳۹۵). بررسی مؤلفه‌های مؤثر بر ارتقاء کیفیت و درک بهتر محیط باهدف دستیابی به مجموعه مسکونی ایده‌آل (نمونه موردی: منطقه ۲۲ تهران). سومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در عمران، معماری و شهرسازی، برلین.
- جم، ف.، عظمتی، ح. ر.، قنبران، ع.، صالح صدق‌پور، ب. (۱۳۹۸). شناسایی و دسته‌بندی الگوهای ذهنی معماران در قضاوت زیبایی شناسانه نمای ساختمان‌های مسکونی آپارتمانی با کاربرد تحلیل عامل Q. اندیشه معماری، شماره ۵، صص ۱۵۴ - ۱۴۱.
- حقوقی‌نیا، ن. (۱۳۹۴). علل تمایل شهروندان تهرانی به معماری و نمای کلاسیک (نئوکلاسیک) در دهه اخیر در تهران. کنفرانس ملی چالش‌های معاصر در معماری، منظر و شهرسازی، تهران.
- خاتمی، م.، بوجاری، پ. (۱۳۹۹). تحلیل چالش‌های نماهای شهری تهران در سده اخیر. مدیریت شهری، شماره ۵۸، صص ۱۱۱ - ۹۱.
- خاک‌زند، م.، محمدی، م.، جم، ف.، آقابرگی، ک. (۱۳۹۳). شناسایی عوامل مؤثر بر طراحی بدنه‌های شهری با تأکید بر ابعاد زیبایی‌شناسی و زیست‌محیطی. مطالعات شهری، شماره ۱۰، صص ۲۶ - ۱۵.
- دانایی‌فرد، ح.، مظفری ز. (۱۳۸۷). ارتقاء روایی و پایایی در پژوهش‌های کیفی مدیریتی: تأملی بر استراتژی‌های ممیزی پژوهشی. پژوهش‌های مدیریت: شماره اول، صص ۱۳۱-۱۶۲.
- رحمتی، م.، مرادی، س. (۱۳۸۹). توزیع اجتماعی الگوی مصرف. جامعه‌شناسی هنر و ادبیات، شماره ۱، صص ۳۲ - ۵.
- زکی، م. ع. (۱۳۹۵). میراث فکری بوردیو در جامعه‌شناسی ایران. علوم اجتماعی، شماره ۱۰، صص ۲۳۵ - ۲۰۷.
- سجودی، ف.، نعمت‌گرگانی، م. (۱۳۹۶). نقد اجتماعی سلیقه مشروع تماشاگران تئاتر تهران از منظر نظریه میدان پی‌یر بوردیو. پژوهش‌های تئاتر، شماره ۶۹، صص ۶۱ - ۴۰.
- شریعتی، س.، وطن‌خواه، ک. (۱۳۹۲). نحوه کاربرد نظریه میدان بوردیو در مطالعه معماری مدرن ایران (گفتار در جامعه‌شناسی هنر پی‌یر بوردیو). جامعه‌شناسی هنر و ادبیات، شماره ۲، صص ۲۵۷ - ۲۴۱.
- شهبازی، م.، یگانه، م.، بمانیان، م. (۱۳۹۹). شناسایی عوامل کالبدی- فضایی مؤثر بر سرزندگی محیطی در فضاهای باز مجموعه مسکونی از دیدگاه طراحان و ساکنین، مورد مطالعاتی: مجتمع‌های مسکونی شهر تهران، آرمان‌شهر، دوره ۱۳، شماره ۳۰، صص ۱۱۷-۱۳۷.
- شیدانه‌مرید، م. ع.، صارمی، ر. (۱۳۹۴). عدم هماهنگی نماهای شهری در شهر تهران و راهکارهایی برای بهبود آن (نمونه موردی: خیابان استاد حسن بنا جنوبی (مجیدیه جنوبی)). کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط‌زیست، بروجرد.
- ظریف‌پور لنگرودی، آ.، البرزی، ف.، سهیلی، ج. (۱۳۹۹). تبیین نقش نماهای شهری در ایجاد دل‌بستگی به مکان در بین شهروندان (نمونه موردی: نماهای مسکونی شهر تهران). برنامه‌ریزی شهری، شماره پیاپی ۴۰، صص ۲۳۲ - ۲۱۷.
- عیوضی، ز.، باقری، ع.، آقابابایی، ا. (۱۳۹۵). بررسی عوامل جامعه‌شناسی مؤثر بر سلیقه مخاطب با توجه به طراحی گرافیک (مطالعه موردی: دستمال کاغذی). پژوهش هنر، شماره ۱۲، صص ۶۳ - ۵۳.
- کسروی، ر. (۱۳۹۶). از زیباشناسی تا زیباشناسی نمای ساختمان‌های مسکونی منطقه ۱۷ شهرداری تهران. هنر و تمدن شرق، شماره ۱۸.

- گنجی، م.، حیدریان، ا. (۱۳۹۳). سرمایه فرهنگی و اقتصاد فرهنگ با تاکید بر نظریه‌های پیر بورديو و دیوید تراسبی، نشریه راهبرد، ۲۳(۷۲)، صص ۷۷ - ۹۷.
- محمد حسینی، پ.، جوان فروزنده، ع.، جهانی دولت آباد، ا.، حیدری، ع. ا. (۱۳۹۸)، تحلیل نقش روش زندگی طبقات اجتماعی در الگوی مسکن نمونه موردی: خانه‌های اواخر دوره قاجار و اوایل پهلوی در اردبیل، باغ نظر، ۱۶(۷۶)، صص ۳۱-۴۴.
- مدنی‌پور، ع.، امین‌زاده، ب.، رضاییگی ثانی، ر. (۱۳۹۶). طراحی شهری، فضا، جامعه، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم.
- مستقیمی، ا. (۱۳۹۱). مفاهیم کلیدی بورديو. علوم اجتماعی، شماره ۴۵، صص ۵۷ - ۴۸.
- معظمی، م.، حجت، ع. (۱۳۹۶). ریشه‌های گسست و گم‌گشتگی فرهنگی در معماری معاصر ایران. آرمان‌شهر، شماره ۲۱، صص ۱۱۲-۱۰۳.
- مودتی، ش. (۱۳۹۲). بررسی ذائقه معماری خانه در سیمای شهر تهران پس از انقلاب اسلامی. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد پژوهش هنر، دانشکده هنرهای کاربردی، دانشگاه هنر، تهران.
- مویده حکمت، ن. (۱۳۹۲). درآمدی بر رویکرد روش‌شناختی پی‌یر بورديو به مفهوم سرمایه فرهنگی. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، شماره ۱، صص ۱۷۸ - ۱۵۵.
- واعظی، م. (۱۳۹۱). تبیین راهکارهای ارتقاء هویت کالبدی در مؤلفه‌های منظر شهری (نمونه موردی: محور اصلی اسلام‌شهر، حدفاصل میدان نماز تا تقاطع باغ فیض). پایان‌نامه کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران.
- Attia, S., Lioure, R. & Declaude, Q. (2020). Future trends and main concepts of adaptive facade systems, Energy Science and Engineering, *Journal of Consumer Culture*, 5 (1), 23-42.
- Crossley, N. (2001). *Habitus. Capital and Field: Embodiment in Bourdieu's Theory of Practice*. Chapter 6 in: *The Social Body Habit. Identity and Desire*. London: SAGE Publications Ltd.
- Esmaili, F., Charehjoo, F., & Hoorijani, N. (2019). Analyzing and Evaluating Facades with a Special Approach to Visual Aesthetics Using the Grid Method (Case Study: Enqelab Street in Sanandaj), *Bagh-e Nazar*, 17(82), 69-84.
- Bagheri, F., Navarro, I., & Redondo, E. (2020). Building Orientation in Green Facade Performance and Its Positive Effects on Urban Landscape Case Study: An Urban Block in Barcelona, *Sustainability*, 12(92), 1-19.
- Barati, N., & Kakavand, E. (2013). Comparative Evaluation of the Environmental Quality Residential Place with an Emphasis on Citizens Image (Case Study: Qazvin City), *Honarhayeh Ziba Journal*, 18(3), 25-32.
- Berzano, L., & Genova, C. (2015). *Lifestyles and Social Position*, In: *Lifestyles and Subcultures: History and a New Perspective*. Routledge.
- Bourdieu, P. (1987). *Distinction A Social Critique of the Judgment of Taste*, Routledge Press.
- Calleri, C., Shtrepi, L., Armando, A., & Astolfi, A. (2018). Evaluation of the influence of building façade design on the acoustic characteristics and auditory perception of urban spaces, *Soundscapes of Buildings and Built Environments*, 25 (1), 77-95.
- Campbell, C. (2005). The Craft Consumer: Culture, Craft and Consumption in a Postmodern Society in a postmodern society, *Journal of Consumer Culture*, 5(1), 23-42.
- Hollander, J. B., & Anderson, E. C. (2020). The Impact of Urban Façade Quality on Affective Feelings, *Archnet-Ijar: International Journal of Architectural Research; Cambridge*, 14(2), 219-232.
- Lefebvre, H. (2014). *Toward an architecture of enjoyment*, Edited by Lukasz Stanek I Translated by Robert Bononno.
- Scruten, R. (2006). *Design and Aesthetics*. Edited by: Jeory Palmer and Mo Dodsen. London: Routledge.
- Veblen, T. (2016). *The Theory of the Leisure Class*. Random House. New York.
- Yammiyavar, A. P., & Roy, M. (2019). *In Fluence of Visual Element in Building Facades in the Formation of Experiential Perception*. In *Research into Design for a Connected World* (pp. 301-314). Springer, Singapore.
- Webster, H. (2017). *Bourdieu for Architects*, Routledge Press.

Architects 'understanding of citizens' style in the design of residential buildings' facades with emphasis on "Bourdieu's theory of distinction"

Hedieh Adeli, Department of Architecture; Central Tehran Branch; Islamic Azad University, Tehran, Iran

Behrouz Mansouri, Department of Architecture; Central Tehran Branch, Islamic Azad University; Tehran; Iran
(Beh.Mansouri@iautb.ac.ir)

Reza Afhami, Department of Art Research, Tarbiat Modares University; Tehran; Iran

Received: 2021/6/4

Accepted: 2021/9/11

Introduction: Social stratifications cause complex differences among the social strata, which we call "differentiation," following Pierre Bourdieu. As a result of these distinctions, different facades are designed in residential buildings, which affect the city's appearance. The variety of tastes in the design of residential facades by the citizens has caused heterogeneity in the urban landscape. It has created a lack of integration and continuity in the concepts related to architecture in the field of urban facades. This research explains the understanding of architects in facing the style of citizens in designing the facade of residential buildings based on Bourdieu's differentiation theory.

Methodology: The research method of this research is applied, qualitative in terms of purpose, and "interpretive" in terms of the "intention" of the research, and it tries to answer these questions: "What factors influence the formation of employer and consumer's style in production and has the symbolic consumption of housing in Tehran been influential from 2005 to 2019? What is the understanding of architects on the basis of consumers' tastes in the design of residential facades from 2005 to 2019?" In explaining research variables, individuals' cultural capital and economic capital are defined as independent variables, and the architect's consumption pattern is defined as the dependent variable.

In this research, using interviews with experts, indicators and variables that effectively explain the architects' role in facing the style of Tehran citizens regarding residential architecture were extracted from the text of the interviews. The "logic" of the research is "inductive," and the method of analyzing the data also includes open coding and axial coding.

Results: This research shows that the opinion of most Iranian architects about the concept of "citizen's style in residential buildings" can be divided into four forms: "building structure," "facade compatibility with climate," "façade compatibility with building function" and "visual beauty." The consumption pattern is influenced by two general categories: "economic capital" and "cultural capital".

Conclusion: People's style is an essential factor in the quality of facades of residential buildings and, accordingly, the city's appearance. As Bourdieu mentioned, views are the link between construction companies and architects. Considering that the appearance and body of residential buildings are the result of the mastery of the aesthetic criteria of people; therefore, the style change in residential architecture shows itself in the form of the change of "dominant" style in each period. In general, it can be said that the mastery of a style has a direct relationship with the supply and demand relationship.

Keywords: Style, facade, residential buildings, Bourdieu's theory of distinction.